

Duškanka S. Zvekić-Dušanović
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik i
lingvistiku
dusazd@ff.uns.ac.rs

Originalni naučni rad
UDK: 811.163.41'243(497.11)
DOI: 10.19090/MV.2021.12.31-50

Jelena R. Redli
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik i
lingvistiku
redli@ff.uns.ac.rs

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK U REPUBLICI SRBIJI: U TEŽNJI KA ADITIVNOM BILINGVIZMU¹

APSTRAKT: U Republici Srbiji nastava se, osim na srpskom kao većinskom jeziku, ostvaruje i na osam manjinskih jezika: albanskom, bosanskom, bugarskom, mađarskom, rumunskom, rusinskom, slovačkom i hrvatskom. Učenici koji celokupnu nastavu pohađaju na jednom od ovih jezika tokom osnovne i srednje škole uče i srpski jezik kao nematernji. Učenje većinskog jezika ima za cilj postizanje aditivne dvojezičnosti – funkcionalno ovladavanje srpskim jezikom radi uključivanja u širu društvenu zajednicu uz istovremeno očuvanje i negovanje maternjeg jezika. Ipak, nije zanemarljiv broj učenika koji ne ovladaju ni osnovnim nivoom upotrebe srpskog jezika, uprkos višegodišnjem učenju. Ovo je naročito primetno kod učenika mađarskog i albanskog maternjeg jezika. U radu se prikazuju nastojanja da se ova situacija prevaziđe putem unapređivanja nastave predmeta Srpski kao nematernji jezik.

Ključne reči: bilingvizam, edukacija, nacionalne manjine, Republika Srbija, srpski kao nematernji jezik.

SERBIAN AS A NON-MOTHER TONGUE IN THE REPUBLIC OF SERBIA: IN THE PURSUIT OF ADDITIVE BILINGUALISM

ABSTRACT: In the Republic of Serbia, teaching takes place in Serbian as a majority language as well as in eight minority languages: Albanian, Bosnian, Bulgarian, Croatian, Hungarian, Romanian, Ruthenian, and Slovak. Students who attend classes in one of these languages during primary and secondary schooling also learn Serbian as a non-mother tongue. Majority language learning aims to achieve additive bilingualism – functional mastery of Serbian, which enables inclusion in a wider social community while preserving and nurturing mother tongues. However, the number of students who do not master the use

¹ Rad je nastao u okviru projekta Sintaksička, semantička i pragmatička istraživanja standardnog srpskog jezika (178004), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

of Serbian at a basic level despite many years of learning it is not negligible. This is especially noticeable among students of Hungarian and Albanian mother tongues. The paper presents the efforts to overcome this situation by improving the teaching of Serbian as a non-mother tongue.

Key words: bilingualism, education, national minorities, Republic of Serbia, Serbian as a non-mother tongue.

1. UVOD

Republika Srbija je multinacionalna i multikulturalna država s većinskim srpskim narodom, koji govori srpskim jezikom, i velikim brojem nacionalnih manjina različitih kulturnih, religijskih i jezičkih grupa.

Jedan od vidova zaštite manjinskih zajednica u Srbiji jeste mogućnost obrazovanja na manjinskom jeziku. Naime, u Srbiji se, osim na srpskom, nastava organizuje i na osam manjinskih jezika: albanskom, bosanskom, bugarskom, mađarskom, rumunskom, rusinskom, slovačkom i hrvatskom. Učenici koji nastavu pohađaju na jednom od ovih jezika obavezni su, u okviru redovnog školovanja, da uče srpski kao nematernalni jezik. Mada jeste obavezan predmet, u njegovom koncipiranju i realizaciji teži se razvijanju aditivnog bilingvizma, tipa bilingvizma „kod koga se znanja stečena u drugom jeziku prosto dodaju ranije usvojenim sposobnostima u prvom jeziku, pa je ukupni rezultat nesumnjivo jezičko obogaćenje. Do ovoga dolazi u povoljnim okolnostima i uz pozitivan psihološki predznak: drugi jezik se usvaja jer se to želi” (Bugarski 1997: 126).²

Okolnosti u kojima se ostvaruje nastava predmeta Srpski kao nematernalni jezik veoma su različite. Na uspeh u ovladavanju srpskim jezikom utiče više faktora, među kojima su najznačajniji tipološka bliskost/različitost maternjeg i srpskog jezika i etnojezička mešovitost/homogenost sredine u kojoj učenici žive. Kod učenika koji nastavu pohađaju na hrvatskom ili bosanskom jeziku (jezicima koji su donedavno pripadali zajedničkom srpskohrvatskom jeziku) i učenika koji nastavu pohađaju na bugarskom, rusinskom ili slovačkom jeziku (jezicima srodnim srpskom jeziku) nisu uočeni veći problemi u ovladavanju srpskim jezikom. Za razliku od njih, učenici albanskog i mađarskog maternjeg jezika imaju velikih

² R. Bugarski navodi razlikovanje aditivnog i suptraktivnog bilingvizma. Za razliku od aditivnog, kod suptraktivnog bilingvizma „znanja u drugom jeziku stiču se na račun prvog jezika, kome se tako oduzima deo terena” (Bugarski 1997: 126). Suptraktivni bilingvizam nastaje „u nepovoljnim okolnostima, koje nose negativni predznak: drugi jezik se uči zato što se to mora” (Bugarski 1997: 126). Čest je kod ugroženih autohtonih manjina, a ukoliko je u nekoj zajednici masovan, može signalizovati postepen prelazak sa prvog na drugi jezik.

teškoća u učenju srpskog jezika, ne samo zbog tipoloških razlika, već i usled homogenosti sredina u kojima žive, odnosno nedovoljnih kontakata s govornim predstavnicima srpskog jezika. Neretka je pojava da učenici albanskog i mađarskog maternjeg jezika, uprkos višegodišnjem učenju u školskim uslovima, ne ovladaju srpskim jezikom ni na osnovnom nivou. To ometa njihovo dalje školovanje, zapošljavanje i uključivanje u širu društvenu zajednicu. Važno je istaći da su od svih manjina najbrojniji upravo učenici čiji je maternji jedan od ova dva jezika.

Ovaj rad ima za cilj da predoči aktivnosti koje se preduzimaju radi unapređivanja nastave predmeta Srpski kao nematernalni jezik kako bi se obezbedilo efikasnije usvajanje/učenje ovog jezika.

2. ZAKONODAVNI OKVIR

Prava nacionalnih manjina u Republici Srbiji zagantovana su Ustavom Republike Srbije i s njim usklađenim zakonima. Ustavom je regulisano da „država jemči posebnu zaštitu nacionalnim manjinama radi ostvarivanja potpune ravnopravnosti i očuvanja njihovog identiteta” (član 14).

Način ostvarivanja individualnih i kolektivnih prava pripadnika nacionalnih manjina³ uređen je *Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina*. Prema ovom Zakonu „pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na vaspitanje i obrazovanje na svom jeziku, odnosno govoru u ustanovama predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja”, pri čemu „obrazovanje na jeziku nacionalne manjine ne isključuje obavezno učenje srpskog jezika” (član 13).

Određena ovlašćenja u oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma nacionalnih manjina poverena su nacionalnim savetima nacionalnih manjina, što je regulisano *Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina*. Ovlašćenja u oblasti obrazovanja odnose se, pored ostalog, na pravo osnivanja ustanova vaspitanja i obrazovanja, učešće u upravljanju ustanovama, predlaganje planova i programa nastave i učenja za sadržaje koji izražavaju posebnost nacionalne manjine, davanje mišljenja o nastavnim programima srpskog jezika kao nematernalnog, davanje mišljenja o udžbenicima i nastavnim sredstvima na jeziku i pismu nacionalne manjine.

³ Nacionalne manjine su definisane kao manjinske zajednice u jednom društvu, koje imaju svoju matičnu zemlju (liberalni princip), ali isto tako i zajednice koje pokazuju kulturnu posebnost (etnički princip) (Đurić i dr. 2014: 10).

Upotrebu jezika u obrazovno-vaspitnom radu reguliše *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*. Za pripadnike većinskog naroda obrazovno-vaspitni rad ostvaruje se na srpskom jeziku i ćirilichnom pismu, dok se za pripadnike nacionalne manjine ostvaruje na jeziku, odnosno govoru i pismu nacionalne manjine. Zakon predviđa i mogućnost dvojezične nastave. Ostvarivanje vaspitno-obrazovnog rada na jeziku nacionalne manjine, ili dvojezično – na jeziku nacionalne manjine i na srpskom jeziku, kao i na stranom jeziku i jeziku nacionalne manjine, predviđeno je za predškolsko obrazovanje i vaspitanje (na osnovu *Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju*, član 5), za osnovno obrazovanje i vaspitanje (na osnovu *Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, član 12) i za srednje obrazovanje i vaspitanje (na osnovu *Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju*, član 5). Tokom osnovnog i srednjeg obrazovanja, ukoliko se obrazovanje stiče na jeziku nacionalne manjine, stranom jeziku ili dvojezično, učenje srpskog jezika je obavezno. Ukoliko učenik pripadnik nacionalne manjine nastavu pohađa na srpskom jeziku, organizuje se nastava jezika nacionalne manjine s elementima nacionalne kulture kao izborni program.

Osim ovim aktima, Srbija je opredeljenost ka zaštiti manjinskih jezika potvrdila i potpisivanjem i ratifikovanjem Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima (Bugarski 2009: 72).

3. PROBLEM POZNAVANJA SRPSKOG JEZIKA

Slabi rezultati u ovladavanju srpskim jezikom, kao što je već napomenuto, prisutni su najviše kod učenika mađarskog i albanskog maternjeg jezika koji žive u pretežno homogenim etnojezičkim zajednicama. To su sredine u kojima se komunikacija dominantno odvija na manjinskom jeziku, učenici su retko u prilici da budu u kontaktu s govornicima srpskog jezika i nemaju potrebe da se služe srpskim jezikom radi zadovoljavanja osnovnih životnih potreba. Neretka je situacija da srpski uče isključivo u okviru školske nastave.

Problem slabog vladanja srpskim jezikom, uprkos višegodišnjem učenju, istican je u raznim prilikama. Posebno su značajne inicijative koje potiču iz navedenih manjinskih zajednica. Tako je Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine od 2010. godine u više navrata inicirao susrete s predstavnicima Ministarstva prosvete, Nacionalnog prosvetnog saveta Republike Srbije i Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja s ciljem da se pronađe rešenje za modifikaciju plana i programa za Srpski kao nematernji jezik. U cilju poboljšanja znanja srpskog jezika ovaj Savet od 2008. godine organizuje posebne kurseve za učenike osnovnih i srednjih škola. Od 2011. organizuje i intenzivne kurseve

srpskog jezika koji se ostvaruju tokom septembra kao priprema za pohađanje nastave na srpskom jeziku na nekom od fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Efikasnije učenje i usvajanje srpskog jezika Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine postavio je kao jedan od strateških ciljeva u dokumentu *Razvojna strategija obrazovanja za period 2010–2016. godine*.⁴

Kao prioritetan zadatak integracije i rada s mladima, naročito formalno i neformalno obrazovanje, postavilo je i Koordinaciono telo Vlade Republike Srbije za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa još 2008. godine. Nedovoljno znanje srpskog jezika albanske nacionalne manjine pokazalo se kao jedan od ključnih problema. Godine 2014. sprovedeno je sveobuhvatno istraživanje koje je sagledalo različite aspekte pitanja učenja srpskog kao nematernjeg jezika u pomenutim sredinama. Tokom istraživanja obavljani su testiranje i razgovor s učenicima, sprovedeni su anketni intervjui s nastavnicima, direktorima škola i roditeljima, vođeni su razgovori s donosiocima odluka na lokalnom i nacionalnom nivou, prikupljena su mišljenja medija, civilnog društva, predstavnika državnih organa i privrednog sektora. Rezultati istraživanja izloženi su u *Studiji o mogućnostima unapređenja nastave i učenja Srpskog kao nematernjeg jezika u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa* (Bošković i dr. 2014). Dva su ključna nalaza ovog istraživanja: 1) testiranje je potvrdilo da najveći broj učenika nema funkcionalno znanje srpskog u meri da mogu ostvariti osnovnu komunikaciju i 2) sve anketirane grupe sagovornika saglasne su u tome da je znanje srpskog jezika potrebno.

Jedan od uzroka neefikasne nastave Srpskog kao nematernjeg jezika nesumnjivo je nedovoljna kvalifikovanost nastavnika. Istraživanja su pokazala da mnogi nastavnici koji realizuju ovu nastavu nemaju odgovarajuće kompetencije. Tako je, na primer, istraživanje sprovedeno u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa na jugu Srbije (Bošković i dr. 2014: 82–83) pokazalo da se od 41 nastavnika nijedan nije stručno obrazovao za nastavu Srpskog kao nematernjeg jezika, tj. nijedan ne ispunjava uslove propisane *Pravilnikom o stepenu i vrsti obrazovanja nastavnika i stručnih saradnika*. Osnovni uzrok nesumnjivo je činjenica da na fakultetima centralne i južne Srbije doskora i nije postojalo usmerenje koje bi obuhvatalo specifičnosti nastave ovog predmeta. Na severu Srbije situacija je nešto drugačija budući da još od osamdesetih godina XX veka na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu postoji studijska grupa koja obrazuje nastavni kadar upravo ovog profila. Ipak, i u tim krajevima uočeno je da nastavu

⁴ Up. detaljnije o aktivnostima koje Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine preduzima u cilju poboljšanja znanja srpskog jezika u radu Zvekić-Dušanović (2016).

izvode i oni koji nisu završili ovu studijsku grupu. U nedostatku stručnog kadra nastavu izvode nastavnici srpskog kao maternjeg jezika ili čak i drugih usmerenja.

S ciljem da nastavnici koji već drže nastavu ovog predmeta steknu kompetencije koje nisu stekli tokom svog školovanja, 2013. godine je na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, u okviru programa celoživotnog učenja, počeo da se realizuje Program za polaganje dodatnih ispita za izvođenje nastave srpskog jezika kao nematernjeg. Program predviđa sticanje temeljnih znanja iz glotodidaktike, metodike nastave drugog/stranog jezika, jezika u kontaktu i književnih veza, te njihovu primenu u metodičkoj praksi. Do početka 2021. godine ovaj program je upisalo osamdeset četiri polaznika, od kojih ga je četrdeset uspešno završilo.

Na osnovu sveobuhvatne analize nastave Srpskog kao nematernjeg jezika u osnovnim školama u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa, stručni tim koji je radio na realizaciji Studije (Bošković i dr. 2014) sačinio je preporuke za unapređenje nastave ovog predmeta. Jedna od preporuka jeste i organizovanje obuke za nastavnike, koja će se fokusirati na ključne teme metodike nastave nematernjeg jezika. Prvi ciklus obuka održan je već u prvoj polovini 2015. godine, u trajanju od osam dana raspoređenih u dve četvorodnevne etape. Među preporukama bilo je i uvođenje asistenata (koji su, takođe, pohađali obuku) kao pomoć nastavnicima u stručnom, kreativnom i diferenciranom pristupu ovoj nastavi. Asistenti su uključeni u nastavu školske 2015/16. godine i, zajedno s nastavnicima, počeli su da primenjuju novonaučena metodička znanja u praksi. Preporukama datim u Studiji (Bošković i dr. 2014) predviđeno je kontinuirano praćenje uspeha učenika nakon obuka i uvođenja asistenata. S tim ciljem organizuje se periodično testiranje učenika. Ubrzo nakon obuka i uvođenja asistenata uočen je izvestan napredak u usvajanju srpskog jezika (Krajišnik i dr. 2019).⁵

Procenjeno je, takođe, da je jedan od uzroka otežanog usvajanja većinskog jezika i neadekvatan program za predmet Srpski kao nematernji jezik. Stoga će se u narednom odeljku ukratko prikazati karakteristike programa koji je prethodio reformisanom.

⁵ Rad s asistentima je nastavljen i nakon uvođenja novog programa, o čemu se govori u odeljku 6. ovoga rada.

4. TRADICIJA NASTAVE SRPSKOG KAO NEMATERNJEG JEZIKA

Nastava Srpskog kao nematernjeg jezika ima dugu tradiciju. Ovaj se predmet počeo izučavati odmah nakon Drugog svetskog rata (Burzan 1984: 5). Već tada postavljeni ciljevi odražavali su težnju koja je i danas prisutna – produktivno ovladavanje srpskim jezikom i osposobljavanje za svakodnevnu komunikaciju. Prvi programi bili su koncipirani prema tradicionalnoj gramatičko-prevodnoj metodi, određivali su učenje određenog broja reči i osnova gramatike srpskog jezika, sadržaj nije bio sistemski obrađen za potrebe nastave drugog jezika. Prekretnicu je činila 1966. godina kada je sačinjen program u koji su ugrađena tadašnja savremena znanja iz glotodidaktike, psihologije i lingvistike. U prvi plan je, umesto učenja izolovanih reči i gramatičkih pravila, stavljeno formiranje i razvijanje govornih navika (Kočiš 1966). Iz obilja jezičkog materijala izdvojeni su oni modeli koji predstavljaju neophodan minimum za svakodnevnu komunikaciju. Iz stava da se jezik usvaja putem uvežbavanja i automatizacije jezičkih modela, preporuke da se to ostvaruje putem raznovrsnih strukturnih vežbi, zastupanja implicitnog pristupa gramatici i isključivanja maternjeg jezika sa časa, može se zaključiti da su autori ovog programa bili upoznati i da su primenili postavke audio-lingvalnih i audio-vizuelnih metoda učenja stranog jezika, koje su bile aktuelne polovinom XX veka. Ubrzo, već sedamdesetih godina XX veka, uvidelo se da je potrebna diferencijacija programa, zbog različitih maternjih jezika učenika. To se nastojalo postići određivanjem osnovnog i proširenog dela programa. Ipak, ova diferencijacija je bila minimalna, sastojala se od nešto više modela u proširenom delu programa. Tokom proteklih decenija zadržana je ova koncepcija programa. Jedina suštinska izmena odvijala se postepeno devedesetih godina, a sastojala se od dodavanja obaveznih tekstova za obradu. Ovaj se potez pokazao kao pogrešan za učenike koji slabo vladaju srpskim jezikom, jer su gramatičke i leksičke karakteristike unetih književnih tekstova prevazilazile njihove mogućnosti. Obaveza da se obrađuju originalni književni tekstovi dovela je do slabljenja motivacije za rad i učenika i nastavnika budući da je takav zahtev bio nerealan prvenstveno za učenike mađarskog i albanskog maternjeg jezika.

Posledica minimalne diferencijacije ovog programa jeste da su se pred jedne učenike postavili preveliki zahtevi, dok su drugi bili uskraćeni za mogućnost bržeg i kvalitetnijeg napredovanja.

5. KONCEPCIJA NOVOG PROGRAMA

Tokom 2017. godine, u organizaciji Zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, uz podršku misije OEBS-a u Srbiji, sačinjen je predlog novog programa za predmet Srpski kao nematernji jezik za osnovnu i srednju školu.⁶ Za ovaj posao angažovani su univerzitetski nastavnici s iskustvom i kompetencijama u nastavi stranog i nematernjeg jezika, nastavnici praktičari u osnovnim i srednjim školama, a održani su i sastanci s predstavnicima nacionalnih manjina u cilju dobijanja mišljenja o strukturi i sadržajima novog programa. Tako standardi i program predstavljaju spoj teorijskog znanja i praktičnog iskustva, što bi trebalo da rezultuje optimalnim rešenjima.

U koncipiranju novog programa za ovaj predmet pošlo se od *Pravilnika o opštim standardima postignuća za predmet Srpski kao nematernji jezik za kraj prvog i drugog ciklusa obaveznog obrazovanja, opšteg srednjeg obrazovanja i osnovnog obrazovanja odraslih* (2017). Jedna od karakteristika *Standarda* jeste diferencijacija postignuća učenika na osnovnom, srednjem i naprednom nivou u okviru svakog ciklusa obrazovanja. U Programu za predmet Srpski kao nematernji jezik ovo je primenjeno stvaranjem dve varijante. Prva, koja se naziva varijanta A, predviđena je za učenike za koje se procenjuje da mogu dostići osnovni nivo standarda, a to su učenici čiji maternji jezik pripada neslovenskim jezicima i koji žive u pretežno homogenim sredinama. Druga, varijanta B, pokriva srednji i napredni nivo, i primerena je učenicima čiji maternji jezik pripada slovenskim jezicima i koji žive u mešovitim sredinama. Bez obzira na nivo postignuća, oba programa imaju za cilj da omoguće učenicima da vode usmenu i pisanu komunikaciju na srpskom jeziku, da se uključe u život zajednice i ostvare svoja osnovna demokratska prava i dužnosti i da razviju jednu od temeljnih vrednosti demokratskog društva – interkulturalnost.

U obe varijante definisani su Ishodi (kojima se opisuje šta će učenik biti u stanju da razume i iskaže po završetku određene oblasti), Oblasti (Jezik, Književnost i Jezička kultura) i Sadržaji (kojima se određuju građa koju učenici treba da savladaju u okviru svake oblasti).

Treba napomenuti da je, kako u izradi Standarda tako i u izradi Programa, konsultovan *Zajednički evropski okvir za učenje jezika (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment 2001)*, te

⁶ Detaljno se o koncepciji novog programa govori u radu Zvekić-Dušanović (2020).

su sugestije koje se tamo mogu naći ugrađene u ova dokumenta u skladu sa specifičnostima naše sredine.

Metodički gledano, i u pristupu nastavi Srpskog kao nematernjeg jezika neophodna je suštinska diferencijacija. Da bi bila efikasna, nastava se mora prilagođavati konkretnim učenicima. U zavisnosti od maternjeg jezika i uže etnojezičke sredine ona se mora kretati između principa nastave stranog jezika i srpskog kao maternjeg jezika. Za učenike mađarskog i albanskog maternjeg jezika iz homogenih sredina primereni su postupci koji se preporučuju za nastavu stranog jezika, a što se ostalih tiče, ova se nastava može približiti nastavi srpskog kao maternjeg jezika. Raspoloživo vreme (2–3 časa nedeljno u zavisnosti od razreda) treba optimalno iskoristiti. U praksi to znači da učenicima koji nastavu prate po varijanti A treba obezbediti dovoljno vremena za bazično usvajanje srpskog jezika, stvoriti bogat komunikativni kontekst na času simuliranjem svakodnevnih životnih situacija u skladu s uzrastom. Od učenika koji prate varijantu B može se očekivati brži i obuhvatniji napredak, raspoloživo vreme treba iskoristiti za unapređivanje već postojećih jezičkih sposobnosti uz korišćenje pozitivnog transfera iz nastave maternjeg jezika.

6. IMPLEMENTACIJA NOVOG PROGRAMA

Sredinom 2018, ponovo u saradnji sa Misijom OEBS-a u Srbiji, osmišljena je metodologija praćenja novog programa nastave i učenja, urađeni su upitnici za nastavnike i ulazni testovi za učenike prvog i petog razreda osnovnog obrazovanja i vaspitanja, kao i za učenike prvog razreda gimnazije. Nakon usvajanja i objavljivanja programa, istraživanje je započeto u septembru 2018, a Program je počeo da se primenjuje od školske 2018/19. godine u prvom i petom razredu osnovne škole i u prvom razredu srednje škole, što znači da njegova potpuna implementacija treba da bude sprovedena u školskoj 2021/22. godini. Prethodilo mu je uvođenje Standarda postignuća, koji su rezultat dvogodišnjeg rada ekspertskeg tima s predistraživanjem i javnom raspravom, uz podršku i organizaciju Misije OEBS-a u Srbiji, Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja (ZUOV) i Zavoda za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja (ZVKOV). Za potrebe njihove implementacije, imajući u vidu realne potrebe učenika, ali i pravila principa funkcionalnog pristupa učenju jezika, sačinjen je priručnik (*Opšti standardi postignuća za predmet Srpski kao nematernji jezik za kraj prvog i drugog ciklusa obaveznog obrazovanja, opšteg srednjeg obrazovanja i osnovnog obrazovanja odraslih – Priručnik za nastavnike* (Krajišnik, Zvekić-Dušanović 2017)) u kom su postavljeni novi zahtevi i drugačiji prioriteti od onih

kojih su iskazani u starom nastavnom programu za Srpski kao nematernalni jezik i na osnovu kojih je dat predlog novog nastavnog programa i udžbenika koji će s njima biti usklađeni. Sačinjeni su i važni dokumenti kao što je *Pravilnik o opštim standardima postignuća za predmet Srpski kao nematernalni jezik za kraj prvog i drugog ciklusa obaveznog obrazovanja, opšteg srednjeg obrazovanja i osnovnog obrazovanja odraslih* i *Program nastave i učenja Srpskog kao nematernalnog jezika*. Objavljeni su novi udžbenici i pomoćna nastavna sredstva (*Preporučena leksika za predmet Srpski kao nematernalni jezik za prvi ciklus osnovnog obrazovanja* (Krajišnik, Dognar 2018); *Preporučena leksika za predmet Srpski kao nematernalni jezik za drugi ciklus obaveznog obrazovanja* (Krajišnik, Dognar 2019a); *Preporučena leksika za predmet Srpski kao nematernalni jezik za treći ciklus osnovnog obrazovanja* (Krajišnik, Dognar 2019b)) kako bi se nastavnicima omogućila lakša primena novih programa za predmet Srpski kao nematernalni jezik.

Izradom novih programa pokrenuta je značajna reforma nastave srpskog kao nematernalnog jezika. Zajedničkim nastojanjima eksperata i nastavnika praktičara radilo se na kreiranju konačne verzije programa. Program je predstavljen nastavnicima osnovnih i srednjih škola, a interesovanje za njegovo predstavljanje bilo je veoma veliko, te su prisustvovali nastavnici iz raznih krajeva Srbije, koji predaju u školama srpski jezik kao nematernalni. Njima su prikazana dokumenta koja prate postavljen zadatak da se posebno tretiraju homogena i heterogena okruženja. Direktori škola su zamoljeni da proslede Program svim nastavnicima srpskog kao nematernalnog da bi dali svoje mišljenje kako bi ga ekspertski tim po potrebi modifikovao.

Da bi se osiguralo da program bude što uspešnije implementiran, izabrana je Radna grupa koju su činili lingvisti, metodičari nastave stranog jezika, univerzitetski profesori, nastavnici i stručnjaci sa praktičnim iskustvom u podučavanju srpskog kao nematernalnog jeziku u manjinskim zajednicama, a uključivala je i predstavnike ZUOV-a i ZVKOV-a. Jedan od kriterijuma za izbor članova Radne grupe bilo je njihovo učešće u razvoju standarda i stručnost u nastavi srpskog jezika i književnosti. Pomenuti ekspertski tim održao je obuke za preko tri stotine nastavnika od severa do juga Srbije, koji su na taj način edukovani da predaju srpski kao nematernalni po novim programima. Prvo su 2017/18. godine održane obuke iz primene standarda postignuća, a 2018/19. iz primene novih programa. Pozivi za obuku poslani su svim školama u kojima se uči srpski kao nematernalni jezik, a najveći odziv bio je u mađarskim sredinama, gde je najviše nastavnika prepoznalo značaj obuke i čitavog projekta. Potreba za obučavanjem nastavnika proistekla je iz činjenice da je kvalitet nastave srpskog kao nematernalnog

jezika bio nizak, što je otežavalo dalje obrazovanje i zapošljavanje. Namera je bila da se ojačaju metodičke kompetencije nastavnika i ponude praktični alati za uspešnu realizaciju programa, da se nastavnici edukuju kako da čitaju i primenjuju standarde, da savladaju način prenošenja znanja, da prvo oni nauče kakvo, koje i koliko znanje treba da prenesu đacima da bi ovi, kada završe četvrti i osmi razred osnovne škole, i srednju školu, umeli da govore srpski jezik.

Obuke su, takođe, održane za prosvetne savetnike iz osam školskih uprava Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u kojima se odvija nastava i na jezicima nacionalnih manjina da bi mogli kvalitetnije pratiti i vrednovati obrazovno-vaspitni proces u školama.

Zbog dodatne otežavajuće okolnosti u albanskim sredinama, gde je izražen nedostatak nastavnika kvalifikovanih za srpski kao nematernalni, OEBS je u školskoj 2018/19. godini, uz podršku albanske zajednice, angažovao kvalifikovane asistente u nastavi koji pružaju podršku nastavnicima srpskog kao nematernalnog jezika u izvođenju nastave u četiri osnovne škole u Bujanovcu i Preševu. Tako je devetoro nastavnika imalo podršku u izvođenju nastave srpskog za oko 750 učenika. Ova akcija je donela dobre rezultate, jer se kvalitet nastave podigao na viši nivo pa je, samim tim, i omogućeno osposobljavanje učenika za komunikaciju na srpskom jeziku. Međutim, prema svedočenjima asistenata, ali i samih nastavnika, bilo je dosta nastavnika koji su nastavni proces u potpunosti prepustili svojim asistentima. Time se obim posla asistenata znatno povećao, dok nastavnici nisu radili na sopstvenom usavršavanju u praksi, te su po odlasku asistenata nastavili da drže nastavu na način koji nije mogao doneti željene rezultate.

7. REZULTATI PRVIH TESTIRANJA

Kontinuirano praćenje efekata primene standarda i novih programa planirano je u vidu cikličnih testiranja učenika u raznim školama, nakon uvođenja programa po razredima. Tako su do sada testirani učenici 1. i 5. razreda osnovne škole i 1. razreda gimnazije u oktobru 2018. godine (inicijalno) i u maju 2019. godine (završno).⁷ S obzirom na to da su uvedeni programi A i B za učenike homogene i heterogene jezičke sredine, za svaki razred su napravljena po dva testa, jedan za učenike iz homogenih sredina (test po A programu) i jedan za učenike iz heterogenih sredina (test po B programu). Jedino je za učenike 1. razreda osnovne

⁷ Prošle, 2020. godine, planirano testiranje nije održano zbog epidemiološke situacije nastale zbog pandemije virusa KOVID-19.

škole pripremljen jedan test bez obzira na jezičko okruženje, jer se pošlo od pretpostavke da učenici 1. razreda u homogenim sredinama nemaju nikakvo ili skoro nikakvo predznanje srpskog jezika, te ne vredi praviti poseban test koji bi, praktično, proveravao neznanje. Testiranje je bilo anonimno, a učenicima i nastavnicima je rečeno da rezultati testa ne utiču na njihov školski uspeh, niti se beleže u dnevnik.

Sadržaj svakog testa bio je u direktnoj vezi s programom za 1. i 5. razred osnovne škole i 1. razred gimnazije, i uslovljen standardima iz oblasti Jezik i Jezička kultura za predmet Srpski kao nematernji jezik, dok se znanje iz oblasti Književnost nije testiralo. Testom su se proveravale sledeće jezičke veštine: 1. slušanje (za sva tri razreda); 2. čitanje (za 5. razred i 1. razred gimnazije); 3. pisanje (za 5. razred i 1. razred gimnazije): a) poznavanje oba pisma srpskog jezika; b) vođena pisana produkcija; c) funkcionalna gramatička pismenost – pravilna upotreba gramatičkih oblika standardnog jezika u jezičkom kontekstu i d) upotreba leksike iz tematskih oblasti bliskih uzrastu učenika; 4. govor: verbalno iskazivanje aktivnosti i naziva predmeta i osoba iz neposrednog okruženja – pojedinačne reči i jednostavne rečenice (za 1. razred osnovne škole).

Testiranje je vršeno u dve faze putem inicijalnih i završnih testova. Da bi se rezultati lakše uporedili i valorizovali, testovi su imali istu strukturu, ali se sadržaj razlikovao u skladu s ishodima predviđenim za svaki razred. Sadržaj inicijalnog testa zasnivao se na ishodima iz prethodnog razreda (osim za 1. razred), a sadržaj završnog testa na ishodima za razred koji učenici završavaju. Na ovaj način su se mogli izvesti komparativni zaključci o ukupnim postignućima učenika u ovom predmetu, ali i uporediti pojedine jezičke veštine.

Rezultati dobijeni testiranjem pokazali su sledeće:⁸

7.1. U prvom razredu osnovne škole poboljšale su se veštine slušanja i govorenja. Mada je napredak bio relativno mali na kraju u odnosu na početak školske godine, nivo kompetencija nakon dva polugodišta bio je viši. Njihov napredak je direktno uslovljen jezičkim okruženjem u kojem žive, jer je razlika bila najveća u homogenom okruženju u poređenju s uslovno heterogenim i heterogenim. Iz toga se može zaključiti da su đaci iz homogene sredine u relativnom smislu najviše napredovali.

⁸ Podaci su preuzeti iz *Izveštaja o rezultatima primene novog nastavnog programa i učenje srpskog kao nematernjeg jezika* (ZUOV, OEBS 2019), koji su autorke dobile ljubaznošću Dejanke Milijić Subić, zamenice direktora Zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja.

Ciklus	Frekvencija učenika			Aritmetička sredina	Standardna devijacija
	Minimum	Maksimum			
1.	149	0	15	8,22	4,784
2.	159	2	15	9,35	3,292

Tabela 1. Deskriptivna statistika – slušanje

Veština govorenja merena je skalom s rasponom od 0 do 30 poena, te je u prvom talasu prosečan broj osvojenih poena iznosio 9,4, a u drugom 12,74.

Talas	Frekvencija učenika			Aritmetička sredina	Standardna devijacija
	Minimum	Maksimum			
1	149	0	30	9,40	10,887
2	159	0	30	12,74	11,890

Tabela 2. Deskriptivna statistika – govor

T testom⁹ utvrđeno je da je razlika između grupa statistički značajna ($t = -2,388$; sig = 0,018) ali mala (Koenov D = 0,277)¹⁰, što znači da se veština slušanja neznatno bolje razvila na kraju školske godine u odnosu na početak. Jednofaktorska analiza varijanse¹¹ pokazala je da homogeno, uslovno homogeno i heterogeno jezičko okruženje u oba ciklusa pokazuju statistički značajnu razliku u nivou znanja. Na početku školske godine heterogena grupa je u proseku osvojila 35,25 poena, uslovno heterogena 12,14, a homogena svega 5,15 ($F = 408,746$, sig = 0,000). Na kraju školske godine prosečni broj poena je porastao ($F = 412,386$, sig = 0,000), iako se raspored nije promenio: prosečan broj poena kod đaka iz heterogene grupe iznosio je 38,14, kod đaka iz uslovno heterogene 16,27 poena, a kod onih iz homogene 10,81.

⁹ T testom se testira značajnost razlika između dve grupe i proverava da li se rezultati na kraju školske godine zaista razlikuju od onih na njenom početku. Statistički značajan test pokazuje da razlika između dve grupe nije slučajna.

¹⁰ Koenov D iznad 0,2 smatra se malim, iznad 0,5 srednjim, iznad 0,8 velikim, a iznad 1 veoma velikim.

¹¹ Analiza varijanse je analitički model za testiranje značajnosti razlika između tri i više grupa.

		Ciklus	
		1	2
Jezičko okruženje	homogeno	5,15	10,81
	uslovno heterogeno	12,14	16,27
	heterogeno	35,25	38,14

Tabela 3. Prosečni rezultati prema jezičkom okruženju

Sva tri jezička okruženja pokazala su statistički značajnu razliku u prosečnom broju poena na testu. U heterogenom ($t=-2,394$, $\text{sig}=0,018$; Koenov $D=0,45$) i uslovno heterogenom ($t=-2,259$, $\text{sig}=0,028$; Koenov $D=0,574$) jezičkom okruženju efekat razlike je bio srednji, dok je u homogenom okruženju bio izuzetno velik ($t=-8,296$, $\text{sig}=0,000$, Koenov $D=1,446$), što potvrđuje da su đaci iz homogene sredine najviše napredovali.

7.2. U petom razredu osnovne škole posebno su testirani đaci koji uče SKNM po programu A i po programu B. Kod onih na početnom nivou znanja srpskog jezika znatno se poboljšala veština slušanja, malo veština pisanja, ali je u čitanju uočena stagnacija. S druge strane, slabije rezultate imali su učenici na srednjem nivou znanja. U slušanju i pisanju nisu utvrđene promene, dok je kompetencija čitanja opala na kraju u odnosu na početak školske godine. Celokupan rezultat pokazao je da su đaci koji su testirani po programu A na drugom merenju imali bolje rezultate, dok oni koji su testirani po programu B nisu napredovali, što ukazuje na to da je veći efekat postignut kod đaka iz homogenih sredina.

Tip programa	Ciklus	Minimum	Maksimum	Arit. sredina	St. devijacija		
Program A	slušanje	1	1	15	8,11	2,569	
		2	4	15	10,15	2,680	
	čitanje	1	0	10	5,74	2,113	
		2	2	10	5,82	2,223	
	pisanje	1	0	24	6,22	5,864	
		2	0	29	7,85	6,689	
	ukupan skor	1	2	49	20,07	8,791	
		2	7	53	23,82	10,079	
	Program B	slušanje	1	1	15	13,66	2,247
			2	5	15	14,24	1,135
čitanje		1	0	10	9,07	1,696	
		2	1	10	8,00	1,554	
pisanje		1	0	30	19,59	8,212	
		2	0	30	23,86	8,291	
ukupan skor		1	8	55	42,32	10,876	
		2	11	54	46,10	8,291	

Tabela 4. Deskriptivna statistika prema vrsti testa

Kompetencija slušanja kod đaka koji uče po programu A imala je srednju vrednost od 8,48 na početku školske godine, dok je na kraju iznosila 10,15. T test je pokazao statistički značajnu razliku između grupa ($t = -4,850$; $\text{sig} = 0,000$), te da je efekat razlike srednje veličine (Koenov $D = 0,777$), iz čega možemo zaključiti da je postignut solidan pomak.

U veštini čitanja đaci nisu napredovali, jer je srednja vrednost učenika koji idu po programu A ostala ista od početka do kraja školske godine (5,74 i 5,82). Za razliku od njih, đaci koji uče po programu B na kraju godine pokazali su slabije znanje u odnosu na njen početak. Srednja vrednost je na početku iznosila 9,07 da bi na kraju pala na 7,41, što pokazuje statistički značajnu razliku ($t = 3,694$; $\text{sig} = 0,000$), s velikim efektom (Koenov $D = -0,656$).

U veštini pisanja đaci nisu pokazali veće znanje, jer je prosečan broj poena onih kojima je testirana veština pisanja po programu A početkom školske godine iznosio 6,22, dok je na kraju bio nešto viši (7,85), što nije statistički značajno, a rezultati su daleko ispod proseka skale (15 poena). Slična situacija, samo sa nešto boljim prosečnim rezultatima, uočena je kod onih đaka koji pohađaju ovaj predmet prema programu B. Rezultat na početku školske godine (19,52) nije statistički značajno različit u odnosu na onaj na kraju (23,86).

7.3. U prvom razredu gimnazije, takođe, posebno su testirani đaci koji su radili po programu A i po programu B. Oni na početnom nivou pokazali su statistički značajnu razliku kod veština slušanja i pisanja, ali su kompetencije

čitanja stagnirale. Posmatrano u celini, očigledna je razlika u nivou znanja na početku i na kraju školske godine. Đaci na srednjem nivou znanja ni u jednoj jezičkoj veštini nisu značajno napredovali, pa je potvrđen veći efekat programa u homogenim jezičkim sredinama.

Tip programa	Ciklus	Minimum	Maksimum	Arit. sredina	St. devijacija		
Program A	slušanje	1	5	15	10,11	1,977	
		2	3	15	11,00	2,723	
	čitanje	1	3	10	6,63	1,629	
		2	3	10	6,80	1,769	
	pisanje	1	0	24	9,00	5,747	
		2	0	29	11,69	6,519	
	ukupan skor	1	10	49	25,75	7,980	
		2	16	51	29,49	8,603	
	Program B	slušanje	1	5	15	13,18	1,900
			2	5	15	13,46	1,967
čitanje		1	4	10	8,67	1,421	
		2	4	10	8,72	1,540	
pisanje		1	1	30	21,23	7,027	
		2	3	30	22,42	7,042	
ukupan skor		1	19	55	43,08	8,958	
		2	18	55	44,59	9,357	

Tabela 5. Deskriptivna statistika prema vrsti testa

Prosečna vrednost 10,11 na početku školske godine, odnosno 11,00 na njenom kraju postignuta je u veštini slušanja kod đaka koji rade po programu A. Razlika je statistički značajna ($t = -2,052$; $\text{sig} = 0,043$), ali je njen efekat relativno mali (Koenov $D = 0,371$). Prosečan rezultat đaka koji rade po programu B ostao je isti na kraju školske godine u odnosu na početak (13,18 i 13,46).

U veštini čitanja nisu napredovali ni đaci koji pohađaju ovaj predmet po programu A, ni oni koji ga pohađaju po programu B. Srednje vrednosti nisu statistički značajne, jer su na početku i kraju školske godine za početni nivo znanja iznosile 6,63 i 6,80, dok su za srednji nivo znanja bile 8,67 i 8,72.

Skala kojom je merena veština pisanja imala je raspon od 0 do 30 bodova, a đaci koji su radili test za program A sa prosečno osvojenih 9 poena bili su ispod teorijskog proseka skale (15 poena). Pri tom, niko nije dobio maksimalan broj bodova (najviše 24). Uprkos proseku od 11,69 poena u drugom talasu, koji je i

dalje ispod teorijskog proseka, rezultati dobijeni na kraju školske godine statistički su značajno bolji ($t = -2,426$; $\text{sig} = 0,017$). Međutim, iako je razlika značajna, njen efekat je relativno mali (Koenov $D = 0,439$).¹² Razlika nije statistički značajna kod đaka koji su testirani po programu B s obzirom na to da su osvojili u proseku 21,23 poena na početku školske godine, a 22,42 na njenom kraju, što pokazuje da između ova dva talasa nije došlo do promene u pokazanom znanju.

8. ZAKLJUČAK

S obzirom na to da je školska 2018/19. godina bila prva godina u kojoj je rađeno po novom programu, koji je značajno promenjen u odnosu na prethodni, pozitivni rezultati u postignućima učenika i pomaci svakako ohrabruju. Dobijeni rezultati pokazuju da je Program dao najbolje rezultate u homogenim jezičkim sredinama (albanska i mađarska nacionalna manjina), dok su u drugim sredinama rezultati nešto slabiji. Razloga može biti nekoliko. Znanje, odnosno predznanje srpskog bilo je najmanje kod učenika iz homogene sredine, posebno u 1. razredu osnovne škole, te je i najmanji pomak u ovladavanju jezikom bio vidljiviji nego u heterogenim sredinama. Pored ovoga, voditelji oba talasa obuka svedočili su da su nastavnici u homogenim sredinama bili spremniji da doslednije primenjuju preporuke novog programa, jer im znatno olakšava rad s učenicima koji poseduju minimalno jezičko znanje, nego nastavnici u heterogenim sredinama čiji su učenici značajno komunikativniji na srpskom jeziku, te nisu osećali veliku potrebu da menjaju svoj način rada i prilagode ga novom programu.

S ciljem daljeg unapređivanja nastave Srpskog kao nematernjeg jezika, kako bi se do kraja školovanja obezbedilo funkcionalno vladanje ovim jezikom svih učenika, potrebno je kontinuirano ohrabrivati nastavnike da primenjuju sadržaje i preporuke novog programa, da prihvate promene u metodičkom pristupu kako bi usmerili nastavu ka dostizanju predviđenih ishoda i standarda. Neophodno je, takođe, nastaviti kontinuirano testiranje učenika da bi se pratila implementacija Programa i blagovremeno reagovalo na nedostatke i eventualne probleme.

¹² Na konačan statistički ishod moglo je uticati to što je bilo zadataka koji su bodovani sa 0 poena, jer je tokom pregleda testova primećeno da su u pojedinim školama učenici došli sa pripremljenim tekstovima (koji nisu odgovarali zahtevu zadatka).

LITERATURA

- Bošković i dr. (2014). *Studija o mogućnostima unapređenja nastave i učenja Srpskog kao nematernjeg jezika u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa*. Beograd: Služba Koordinacionog tela Vlade Republike Srbije za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa.
- Bugarski, R. (1997). *Jezici*. Beograd: Čigoja štampa.
- Bugarski, R. (2009). Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima, u *Višejezični svet Melanije Mikeš: zbornik u čast Melanije Mikeš*, ur. P. Vlahović, R. Bugarski, V. Vasić (Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu): 69–81.
- Burzan, M. (1984). *Interferencija u predikatu srpskohrvatske rečenice u jeziku učenika mađarske nacionalnosti*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike.
- Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment* (2001). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ђурић, В. и др. (2014). *Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији: етноконфесионални и језички мозаик Србије*. Републички завод за статистику. [Ђурић, В. и др. (2014). *Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији: Етноконфесионални и језички мозаик Србије*. Републички завод за статистику.] Приступљено 3. 6. 2021. URL: <<https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Etnomozaik.pdf>>
- Izveštaj o rezultatima primene novog nastavnog programa i učenje srpskog kao nematernjeg jezika* (2019). Beograd: Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, Misija OEBS u Srbiji.
- Krajišnik, V., Zvekić-Dušanović, D. (2017). *Opšti standardi postignuća za predmet Srpski kao nematernji jezik za kraj prvog i drugog ciklusa obaveznog obrazovanja, opšteg srednjeg obrazovanja i osnovnog obrazovanja odraslih: priručnik za nastavnike*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji.
- Krajišnik, V., Dognar, A. (2018). *Preporučena leksika za predmet Srpski kao nematernji jezik za prvi ciklus osnovnog obrazovanja*. Organization for Security and Co-operation in Europe. Приступљено 3. 6. 2021. URL: <<https://www.osce.org/mission-to-serbia/402464>>
- Krajišnik, V., Strizak, N., Zvekić-Dušanović, D. (2019). Improving the Teaching of Serbian as a Non-Mother Tongue in Primary Education of Albanian National Minority in Southern Serbia, in *Philological Research Today IX: Early and*

- Beginners' Foreign Language Learning in Formal Education*, eds. A. Jovanović, K. Zavištin, Lj. Đurić (Beograd: Filološki fakultet): 115–132.
- Krajišnik, V., Dognar, A. (2019a). *Preporučena leksika za predmet Srpski kao nematernji jezik za drugi ciklus obaveznog obrazovanja*. Organization for Security and Co-operation in Europe. Pristupljeno 3. 6. 2021. URL: <<https://www.osce.org/mission-to-serbia/432383>>
- Krajišnik, V., Dognar, A. (2019b). *Preporučena leksika za predmet Srpski kao nematernji jezik za treći ciklus osnovnog obrazovanja*. Organization for Security and Co-operation in Europe. Pristupljeno 3. 6. 2021. URL: <<https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2019/12/Recnik-3.pdf>>
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (2017). *Pravilnik o opštim standardima postignuća za predmet srpski kao nematernji jezik za kraj prvog i drugog ciklusa obaveznog obrazovanja, opšteg srednjeg obrazovanja i osnovnog obrazovanja odraslih*. Pristupljeno 3. 6. 2021. URL: <<http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/04/Op%C5%A1ti-standardi-postignu%C4%87a-za-Srpski-kao-nematernji.pdf>>
- Pravilnik o stepenu i vrsti obrazovanja nastavnika i stručnih saradnika*. Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik 11/2012.
- Ustav Republike Srbije*. Sl. glasnik RS, br. 98/2006.
- Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina*. Sl. glasnik RS, br. 72/2009, 20/2014 – odluka US, 55/2014 i 47/2018.
- Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Sl. glasnik RS, br. 55/2013, 101/2017, 10/2019 i 27/2018 – dr. zakon.
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*. Sl. glasnik RS, br. 88/2017, 27/2018 – dr. zakon, 10/2019, 27/2018 – dr. zakon i 6/2020).
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju*. Sl. glasnik RS, br. 18/2010, 101/2017, 113/2017 – dr. zakon, 95/2018 – dr. zakon i 10/2019.
- Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju*. Sl. glasnik RS, br. 55/2013, 101/2017, 27/2018 – dr. zakon i 6/2020.
- Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina*. Sl. list SRJ, br 11/202, Sl. list SCG, br 1/2003 – Ustavna povelja i Sl. glasnik RS, br. 72/2009 – dr. zakon, 97/2013 – odluka US i 47/2018.
- Zvekić-Dušanović, D. (2016). Neka pitanja nastave srpskog kao nematernjeg jezika u homogenim mađarskim i albanskim sredinama u Republici Srbiji, u *Teme jezikoslovne u srbistici kroz dijahroniju i sinhroniju: zbornik u čast Ljiljani Subotić*, ur. J. Dražić, I. Bjelaković, D. Sredojević (Novi Sad: Filozofski fakultet): 667–686.

Zvekić-Dušanović, D. (2020). Konceptija novog programa za predmet Srpski kao nematernji jezik, u *Srpski kao strani jezik u teoriji i praksi IV*, ur. V. Krajišnik (Beograd: Filološki fakultet, Centar za srpski kao strani jezik): 173–183.

Dušanka S. Zvekić-Dušanović
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy

Jelena R. Redli
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy

SERBIAN AS A NON-MOTHER TONGUE IN THE REPUBLIC OF SERBIA:
IN THE PURSUIT OF ADDITIVE BILINGUALISM

Summary

Serbian as a non-mother tongue is a compulsory subject in the Republic of Serbia for all students who attend classes in one of the languages of national minorities: Albanian, Bosnian, Bulgarian, Croatian, Hungarian, Romanian, Ruthenian, and Slovak. The aim of teaching this subject is the functional mastery of the Serbian language while preserving and nurturing the mother tongue. Success in mastering the Serbian language is conditioned by a number of factors, the key ones being the typological closeness/difference between the mother tongue and the Serbian language and the ethno-linguistic heterogeneity/homogeneity of the environment in which the students live.

The paper presented some of the specifics of teaching the subject Serbian as a non-mother tongue. The authors pointed out the problem of poor success in mastering the Serbian language, primarily among students from homogeneous language environments who attend classes in Hungarian and Albanian. The concept of acquisition/learning of Serbian as a non-mother tongue in the syllabus from the previous period was reviewed and compared with the new one. It was pointed out that the new syllabus has two variants which differ according to the scope of expectations of mastering the Serbian language. The study presented the first steps in its implementation and the results of the first tests, which aim to monitor the effects of the implementation of the new syllabus. It also focused on the initial and final testing of 1st and 5th grades elementary students and 1st grade secondary students. The results are encouraging since they show that progress has been made, primarily in homogeneous language environments (Albanian- and Hungarian-speaking students). The paper pointed out the need for continuous monitoring of the syllabus implementation in order to respond in a timely manner to possible shortcomings and problems.

Key words: bilingualism, education, national minorities, Republic of Serbia, Serbian as a non-mother tongue.

Primljeno: 4. 6. 2021.

Prihvaćeno: 13. 7. 2021.